

ETES TÖRTÉNETE ÉS NÉPMŰVÉSZETE

ETES TÖRTÉNETE

Etes község Nógrád megyében, a Karancscsal határos Cserhát vidékén fekszik. Népe palóc néven ismeretes, kik tatárok ivadékai, valamint szláv eredetű települők, amit a legrégebb családok nevei is igazolnak: Sirkó, Kucsersa stb.

A község mai települési helyén kereskedelmi útvonal volt. A község medencében fekszik. Kisebb erdős részek koszorúzzák a domboldalakat szántóföldjeit.

Etes község lakóinak első települése a községtől mintegy másfél km-re Kotrocó-pusztá és Mikó-telek pusztán volt. Szájhagyomány szerint Kotrocót a törökök felgyújtották. Utána települtek a mai község területére, melyet mocsári tölgyek borítottak. A vizenyős, mocsaras területet a dombok lábainál fakadó bő, állandó vizű források tartották nedvesen. A falu közepén ma is állandóan ontja vizét az a forrás, „csurgó”, melynek első csövét a törökök tették le. A csurgó mellett korcsma állott már a település előtt is ezzel a cégjelzéssel „Éttes” — ugyanis e völgyön vezetett át a Losonc—Pásztó—Gyöngyös kereskedelmi útvonal. — Kotrocó és a „csurgó” közti útvonalon esős időben hat ló húzta ki a szekeret a „vendégmarasztaló” sárból. Fölérve a csurgóhoz, megpihentek, etettek, itáltak. Innen kapta a később e helyen keletkezett község, település a nevét: „Éttes”! A két „t”-ről egy „t”-re való változást az 1913-as nyelvújító mozgalommal kapcsolatosan hozták létre.

A község földterületén 1481-ben a karancssági Sággy család volt a földesúr. 1548-tól 1945-ig, főlsszabadulásunkig még kilenc földesúr szipolyozta a falu

jobbágyságait, zselléreit. Egyedurai voltak a falunak: volt rá eset, hogy megtiltották a faluból a ki és bejárást.

A faluban mintegy 37 jobbágycsalád és kb 56 zsellércsalád élt 1852-ben az első tagosítás idejében. A jobbágyok patriarkális életet éltek. 18–20-an laktak együtt egy házban. Közösségi életben gazdálkodtak. (Dédszülők, nagyszülők, szülők, gyermekek.)

Egy tálból ettek, de ülőhely csak a férfiak részére volt az asztalnál, a női népség a férfiak mögött, állva fogyasztotta el az ételt.

Kétféle zsellér volt a faluban, majorsági zsellér és úrbéri zsellér. Mindössze tíz kat, hold földje volt az összes zsellérnek. Életük teljesen ki volt szolgáltatva a földesúrnak.

A ház fából, vagy vertfalból (fűzfakötéssel a sár között) készült. Ablaka alig 3–4 dm²-nyi. A tetőzet nád, vagy szalma. A házban buboskemence. — A legrégebb épület, amely erről tanúskodott, özv. Csöke Béláné és Baranyai Lászlóné tulajdona volt 1955-ben.

Viselet: Házi szőttesből készült alsó és felső ruha. Férfiak vászongatyát viseltek, lábukon bocskor. — A nők viselete vászonszoknya, ingváll, „pruszlik”. A nők mezítláb jártak, csak a téli hidegben viseltek bocskort. — Rókaprémes, búzakék posztóbból $\frac{3}{4}$ -es rókamentében esküdtött minden menyasszony, amit egy gazdagabb asszony kölcsönzött ingyen.

Táplálkozás: Egészben főzött búza, sós vízben főzött krumpli aludttejjel. — Ünnepen barna lisztből túróslepény krumplival (kevés túró, sok krumpli).

Tizedet szolgáltatottak. Robot munkát végeztek. Ajándékot adtak a földes-

úrnak. Botbüntetés járt, aki az urdol-
gát nem jól teljesítette.

Földműveléssel foglalkozott a falu lakossága. Földjük egy részét ugaron hagyták, mivel legelője csak az uradalomnak volt, mely nem engedte azt a jobbágyoknak használni. — Az erdős részt 1887-ben csatolták a községhez. Állatállománya szegény. Magyar borz-
deres marha tíz, tizenöt db. Kevés jobbágy-nak volt lova, vagy ökre.

Egy kovács volt a faluban, aki egy-
úttal fogat is húzott.

Római katolikus vallású volt a falu lakossága. 1826-ban építették a templomot. A pap nem eskette meg a zselléreket, nehogy az uraság a család miatt ne tudja kihasználni munkaerejüket. — Fanatikusan hittek a babonában és a boszorkányokban. A legelterjedtebbek közül valók: A tükör eltörése, a falon függő kép megmozdulása, kukukmadár jóslata, balszem viszketeése, balfül megcsendülése, kutyavonítás, négylevelű lóhere meglelése, stb. Palóc földünkön karácsony estéjén a leányok tisztára söpörték a szobákat, a szemetet kivitték az útra és ráállottak, ahonnan először hallottak kutyaugatást, onnan várták kérőjüket.

A mongol, sziámi szülő, ha gyermeke súlyosan megbetegedett, sietve más, rendesen csúf, becsmérő nevet adott neki, hogy ezáltal megszabaduljon a gyötrő betegség démonaitól, akik hiedelem szerint csak rendes nevéen ismerik és így szokták felkeresni.

Palócföldünkön is megtaláljuk a faluhelyen — Etesen is — elterjedt szokást. Leginkább gyermekkorában kapta — rajta maradt élete végéig — a ragadvány nevet. Már nem elhárításul, de hagyományos, megrögzött szokásból adták. (Pl. lincki, more, csomesz, róka, fecske, csutka, csiri, stb.)

Népszokásaik voltak: Lucázás, betlehemezés, aprószenteknap-i korbácsolás, fonó, háromkirály járás, hamvazói tús-

kóhúzás, Szentiványnapi tűzrakás, mátkatal hordás, farsang temetése, kiszézés, stb.

Régi farsangi népszokás.

A fiatalság már napokkal az ünnep előtt készült az ünnepre. A lányok a sütéshez, főzéshez vittek élelmet. A legények húst és bort vittek. Zenéről is gondoskodtak. A farsang utolsó szombatján a lányok farsangolni mentek. Kosarakat is vittek magukkal. A fonóházas gazda adott nekik egy nyársra húzott szalonnát. Ezt a csoport elején vitte az egyik lány. Még szalagot is köttek rá. Az utcán dalolva mentek.

*Kútágason tarka varjú,
Csörög, csattog a sarkantyú.
Nem sarkantyú, ki nem „rezes”
Nem menyecske ki nem kedves.*

*Kútágásra szállott a sas
Engem rózsám, ne csalogass!
Csalogatott engem más is,
Te náladnál szebb is, jobb is.*

A falu minden házába bementek és ezt a kis éneket dalolták:

*Hej, gazdasszony, gazdasszony,
Ugorj a padlásra!
Vágj egy darab szalonnát,
Hagy húzzam a nyársra!*

Amikor bejárták az egész falut, megteltek a kosarak a kapott élelemmel. Hazatérve a fonóházba, ahonnan elindultak, a gazdának visszaadták a szalagos nyársat a szalonnával együtt, mert az csak dísz volt. Ezután megkezték az ételek elkészítését. Vasárnap már megkezdődött az evés-ivás, mulatozás. Jókedvűek voltak a fiatalok. Ez a mulatozás eltartott kedd éjfélig.

Közben, kedden reggel már meg-

kezdték a farsang temetését. Készítettek egy szalma-embert. Álarcot is kötöttek rája. Aztán rátették egy saroglyára. Azon bevitték minden udvarba. Akik temették a farsangot, azok mind felöltöztek valamilyen jellegzetes öltözetbe. Egyik lóbőrbe bújít, a másik számbőrbe, ki cigánynak, ablakostónak stb. Volt papnak, kántornak öltözött is. A szalma-embernek felesége is volt. Amikor elkészültek, elindultak a falu minden házához. Minden udvarba letették a szalma halottat. A pap és kántor elmondta a temetési szertartást. A felesége pedig siratta a halottat. A papnál volt egy kis meszelő, amivel beszentelte és egy kis fűró, ami a keresztet helyettesítte.

Még ilyenkor is kaptak minden háznál valamit: tojást, fánkot stb. Ha pedig akadt olyan ház, ahol nem kaptak semmit, ott aztán ők fizettek, de alaposan. A pap úgy bemeszelte a ház falát sáros vízzel, hogy azt meg lehetett nézni.

Az egész falu bejárása után visszamentek a fonóházhoz. Ujból megkezdtek a mulatságot. Tellett bőven, mert megint szép hozománnyal tértek vissza.

Az iskolásoknak is volt ilyenkor egy kis multság. Az egyik tanulóknak a szülei megengedték, hogy náluk táncolhatnak, szórakozhatnak. A fiúk fogadtak harmonikást. A lányok gondoskodtak süteményről. Hétfőn, mikor iskolába mentek, a tanítójuk visszaküldte őket, ő is megnézte a tanítványait a multságon. Még egy napi szünidőt adott a játékra. Ezután ők is felöltöztek maskarának. Volt közöttük menyasszony is. A menyasszonyt meg is pörkölték. Ez úgy történt, hogy tüzet raktak és a tűz körül táncoltatták meg, harmonika szólt vígan. Mikor a tűz elégett, a táncnak vége lett. A menyasszony a néző közönséget süteménnyel sorba kínálhatta. Vígan szórakoztak egész este.

Luca napi szokás (dec. 13.)

Lucától a lány egy almába harap minden nap, egész karácsonyig. Amikor elfogyott az alma, akkor kiáll a kapuba. Amilyen legényt lát, az lesz a szeretője.

Lucaszék.

Luca napjától dec. 25-ig készítenek egy négylábú széket. Mindennap egy szöveget ütnek bele. Tizenkét napig tart a készítése. Karácsonykor az éjjeli mise alatt egy kört rajzol a templom előtt. Beleteszi a kör közepébe a lucaszéket és ráül. Megtudja, hogy ki a boszorkány. Ekkor sietve kell hazamenni, mert a boszorka utóléri és szétszaggatja. Ezt elkerülendő, hazafelé menet mákot kell szórni az útra.

Kiszejárás.

Virágvasárnap, mise után négy rúdra erősített abroszt négy legény vitt. Egy legény a közepén papnak öltözve. Az utcán végig mentek és közbe ezt énekeltek:

*Jöjj be Kiszi, menj ki Kiszi!
Hozz pálinkát, gyógyítsd meg
(pl.: András) gyomrát.*

Ezt a csoportot az egész fiatalság kísérte. Az eredeti kiszejárás azzal az elgondolással történt még régebben, hogy a falu fiatalága a telet, bajt, betegséget jelképező szalma, vagy rongybábót, a „kicevicét” nagy újoncgással és énekszóval a falu határára viszi és átveti a szomszéd helység földjére, hogy a maguk határát a jég-eső el ne verje, vagy hogy a dögvész megkímélje a falujukat.

A leszegényedett zsellérek az 1870-es évektől, az első bánya keletkezésétől, bányába mentek dolgozni, részben a gazdagoknál, mint cselédek dolgoztak. Az első bánya Katalin pusztán volt.

A bányák keletkezése megváltoztatta a község lakosságának összetételét. A felvidékről többen települtek Etesre is.

Az első világháborúban (1914) a község lakói közül 21-en haltak meg.

Az 1919-es proletárforradalom a nincstelének földhöz juttatását elősegítette cca. 200 négyszögöl földet osztottak fejenként a ságújfalusi Prónai birtokból, de a báró ezt visszavette.

1924-ben az urak „földreform”-ja alkalmából csupán 35 kat. hold földet vásároltak a földműves parasztok háromszoros áron.

Az 1930-as gazdasági válság főképpen az ipari munkásságot érintette. A bányák bezárása növelte a munkanélküliek számát.

A felszabadító hős szovjet harcosok 1944 december 27-én üzték ki a fasiszta hordákat községünk területéről. A háborúban helységünk lakói közül 46-an életüket vesztették.

1945—46-ban mintegy 400 paraszt és ipari dolgozó család jutott földhöz a földosztás alkalmával.

1951. augusztus 20-án parasztságunk egy része a kollektív gazdálkodás útjára lépett, megalakult az első T.Sz.Cs. 31 taggal. Azóta ez a szám 200-ra emelkedett.

Ha csak az első tíz év eredményét nézzük községünkben, hatványozottan születtek szocialista vívmányaink eredményei.

Mit kapott községünk az első tíz év alatt?

Megszűnt a munkanélküliség. — Női munkaerők helyezkedtek el különböző munkakörben. — Megnyitlak a munkás és paraszt dolgozó gyermekei előtt a közép- és főiskolák kapui.

Míg 1945-ig, Etes község keletkezésétől, — ami cca. 400—500 év — a lakosság közül 1 jogász, 3 pap, 1 gazdasz, 1 színművész végzett főiskolát, egyetemet, addig az 1945-től eltelt tíz év alatt: 7 bányamérnök, 7 gépészmérnök,

1 vegyész mérnök, 1 kultúrmérnök, 2 erdőmérnök, 1 gyógyszerész, 1 közgazdász, 1 meteorológus, 2 középiskolai tanár, 7 ált. isk. tanár 5 egyéb főisk. Összesen 35-en végeztek egyetemet és főiskolát.

Községünkben 3 napköziotthonos óvoda létesült. Bővült a falu villanyvilágítása. A postahivatal telefont kapott. Mozi létesült, kettő bányafelepen és egy a faluban. Gyalogjáró létesült Amátiatelepen és a falu között. Zenekarok, énekkarok, kultúrsoportok, táncsoportok alakultak.

Azóta újabb létesítmények keletkeztek:

Kéttantermes újtípusú iskola, kultúrház, autóbuszjáráshoz összekötő út stb.

A népművészet lehetőségei községünkben.

Etes község lakói részére is biztosították a hegységeket borító erdők a faanyagot, amely lehetővé tette a fafaragás népművészetét.

A földművelés fejlődése következtében nemcsak mezőgazdasági, hanem ipari növények is meghonosodtak, annival is inkább, mert ruházatuk nagyobb részét maguk készítették. Ez adott lehetőséget arra, hogy a házi tárcsás szöttesek speciális etesi mintákban is jelentkeztek. Majd a gyári vászon elterjedése után kiszorult a házi szöttes. A díszítő művészet a himzésekben jelentkezett.

Ruházatára az etesi nép sokat áldozott, különösen a bányákban dolgozók családtagjai.

Nem egynél a férj havi keresete a feleség vagy leánygyermek ruházatát fedezte. A trotya főkötők, himzett főkötők mind gazdagabb és gazdagabb díszítést kaptak. Külön viselet volt egyes ünnepi alkalmakra. A templomba járás ruhabemutató célt szolgált.

A tárgyi népművészet fejlődésével

szemben a szellemi népművészet már kevésbé fejlődött.

Milyen népművészeti ágak terjedtek el leginkább?

A népművészet lehetőségeiből következik a népművészeti ágak elterjedése.

I. Díszítő művészet: fafaragás, női szőttesek és himzések, tojás himzés.

II. Népzene: Énekes zene, hangszeres zene.

III. Népköltészet: Dalszövegek, lakodalmi rigmusok, köszöntők, mesék.

Díszítő népművészet.

A nép sivár életében is jelentkezett a használati tárgyak díszítésének ábrázolása.

Tárgyak díszítéséhez nem ért a nép minden fia, kivéve a vászonhimzést, amelyhez hagyományos minták szerint sokan értettek, de a himzés rajzát ne-

Etesi himzés

kik is írasszony rajzolta. A falubeliek között csak néhány igazi alkotó él: faragó, juhász, barkácsoló, ezermester, írasszony.

Fafaragás.

Etes községben jellegzetes volt a fafaragó művészkedés. Részint helybeli születésű, részint betelepült faragó népművészek voltak, illetve vannak. — A szép iránti vágyódás arra készítette népünket, hogy a környezetben levő tárgyak mellett dísz tárgyakat is faragtak.

A nyolc évtizedet megélt **Gyurkó Pál**, mint pásztorember kezdte faragó művészetét. Etes szülötte, éveken át gyönyörködtette munkáival községünk lakóit. Híresek az ivókanalai, melyeket domború, pozitív faragott díszítmények ékesítenek. Jellegzetes mintáit a természet örök szépségéből vette. Lombos fák, őz, szarvas, vadászjelenet, stb. Igen értékesek botfaragásai: ugyan-csak dombormű-formában fejezi ki gondolatvilágát.

Öccse, **Gyurkó József**, szintén, mint pásztor kezdte faragó népművészetét. Később bányász, majd mint erdőőr szabadidejében faragással foglalkozott. Ellentéte hátyjának. Ő ugyanis csak kontúr vonalzással díszítette munkáit. Mintái részben egyszerű mértani alakzatok, részben elképzelések eseményekről. De ugyanakkor nem ritkák növényi, állati motívumok kontúrvonalzásban. Több alkalommal vett részt a helyi népművészeti versenyekben. Az 1955-ben rendezett néprajzi kiállításon botfaragásaival vett részt. Készítményei: ivópohár, gyufatartó, tükör, képráma, bot, baltanyél stb.

Ugyancsak, mint faragó népművész, **Bozó Ferenc** is kitűnt munkáival. Ivókanalai külső falának díszítő technikája a domború faragás. Motívumai a természetből, a pásztorember környezetéből vett növényi és állati motívumok, vadászjelenet, virágdíszítmé-

nyek. Községünk legügyesebb fafaragója volt, Jelenleg az Alföldön tartózkodik.

Faragó népművészeink sorában említésre méltó **Vankó András**, aki 1945 óta lakik Etesen. Fiatalabb éveit pásztorokodással töltötte. Ott sajátította el a faragás művészetét. Jelenleg bányamunkás.

Nagyobb munkái: palócpad, melynek háttámlája lombos fák, faragással díszített vadászjelenet, táncjelenet. Csapongó képzeletének megnyilvánulásként készült el az u. n. „székfa”. Kis karosszék, mintegy 30 cm x 30 cm-es ülőlajában épített tölgyfa, szétszedhető lombjain mókus, madarak, a fa alatt pedig egy juhnyáj pásztorral és kutyával. Munkái közül figyelemre méltók: képkeretei, törülközőtartók, sőtartói, stb. Munkája technikáját jellemzi a miniatűr finom mintázat, amit saját maga által készített faragókéseivel készített. Tévhitbe ejti munkáival a nézőt, gondolván, hogy finom lombfűrész munka.

Értékes népművészünk **Páles Sándor** nyugdíjas bányász. Fiatal kora óta foglalkozott művészettel. Portrét, tájképeket festett művészi érzékkel. Gipszszobrokat készített, majd áttért a fafaragásra. Szobrokat farag a nép életéből véve a témát, de előszeretettel farag állatokat, különböző mozdulatok hű kifejezésével.

Bútorzat.

Nem is olyan régen, kb 60—70 évvel ezelőtt a szegényeknél földbe vert négy karó, azon deszka, képezte a fekvőhelyet. A ruhásládát egy-két falbavert szög pótolta. Ülőbútor: fatuskó.

Ha gazdagabbak voltak a szülők, a leány férjhezmenésekor kapott egy „nyoszolyát”, egy ládásszekrényt, vagy faragott, illetve festett ládát, egy asztalt és széket, illetve lócát.

De bármily egyszerű is volt évtizedekkel ezelőtt a nép bútorzata, a díszítő művészettel igyekezett a szép iránti vágyát kielégíteni. Egyes bútordarabokat házilag készítettek. Pl: asztal, láda, karoslóca. Gyűjtőmunkánk során találtunk egy kilencven évvel ezelőtt készült keményfa asztalt, szög nélküli készítésben. Készítője: **id. Sirkó József pocskaj.** Ácsolt ládát egyes he-

sonlóan 80—100 év előtti időből való festett nyoszolya is található.

Szöttesek.

A fonás és szövés ősemberi művészkedés. Eleinte kötött formában, az egymáson átbújtatott fonalak derékszögben jártak. Ezt a kötöttséget a nép igyekezett megszüntetni. Létrejött a zegzugos szövés. Megkülönböztetünk

Szobasarok

lyeken ma is találhatunk, de már inkább fészterben, padlásán. Oldalai és teteje mértani alakzatokra emlékeztető mintasorozatokkal faragott díszítésű. A faragott szekrényt kiszorította később az un. festett tulipános láda. Ezek már asztalos munkával készültek, de tetejük és oldaluk festett virág és levélmotívumokkal díszített. Igen elvétve található egy-egy darab. Ha-

mértani jellegű szöttesdíszítményt (négyzetek, csillagok, kereszteteket stb.) és virágos, alakos ábrázolást. Színük piros, v. piros kékkel vegyítve. — Technikáját tekintve lehet sima és szedettes, ami a díszítményt adja. Szálszámolással felemelik a szálakat és ezek alatt halad a vetélt fonal, a him. A himet tüvel belevarrják, hímmezik a szöttesbe. Gyakori hímzett szöt-

tesek a lepedővégek, vánkoshuzat, asztalterítők, törülközők stb.

Etes községben ezelőtt 15—20 évvel is fejlett fonó és szövő háziipar folyt, A kender feldolgozása volt elterjedve. A szedetttes szöttesek jellemző motívumai a mértani alakzatokból tervezett díszítmény, de a virágos és alakos díszítményt is alkalmazták.

Legügyesebb szövőasszony özv. **Csóke Ferencné**. Tizenkét éves korában már szedetttes sátorlepedőt, asztalterítőt szőtt. A sima szöttest vászon csipke és szedetttes szöttes betét díszíti. Jellegzetes minta az ősi palóc, kakasos minta.

Szedetttes szötteseket szöttek: **Matuz Erzsébet**, **Zámbó Sándorné (Máté Etel)** és özv. **Ondrék Józsefné**.

Himzés.

A túvel való himzés a varrástechnika művészies formája. A szöttes-himtől elszabadult varráshim részben közel maradt a szöttesdíszítmény jellegzetes derékszögű vonalakból alkotott természetéhez, a szálán varrott lapos és keresztaszemes öltés módnál, másrészt függetlenítette magát tőle a laposhimzés szálszámláláshoz nem kötött szabad alkalmazásával, vagy mindkét csoport öltésmódjainak kevert használatával. Ez a szabadság a magyar népi varráshim gazdagságát teremtette meg. Színezés területén kezdetben megmaradtak a színes szöttesnél alkalmazott piros vagy piros-kék színnél, azonban ez a későbbiek folyamán változatos színekben forrt ki magát. Ma már tájanként, vidékenként megtalálható a jellegzetes színezés.

Etes községben a himzés, mint díszítő művészet ugyanoly gyorsan terjedt, mint a színes szöttesek ezelőtt 60—70 évvel. Az első világháború után mindjobban kiszorultak a színes szedetttesek és helyette a lapos himzés terjedt el. A mértani minták mel-

lett egyre inkább elterjedtek az új irányzat mintái, a virágmotívumok. — Íróasszonyok írták a himzés mintáit. Községünkben **Zámbó Józsefné (Máté Vilma)** tűnt ki, mint íróasszony. Négyöt éves korában tormalevélből, liceum és marmancs virágból készített „**troyafőkötőt**” tüskével megerősítve. — Mint elemi iskolás, saját tervezésű abroszt készített. Kedvenc virágmotívumai: mályvarózsa, csipkerózsa, fukszia, gyöngyvirág. Ismétlőiskolás korában különböző girland mintákat tervezett. Kedvenc színei: halvány rózsaszín, zöld és sárga. Tizenöt éves korában saját tervezésű lyukacsos himzéssel vánkoshéjakat készített. Tizenhat éves korában ment férjhez és utána másoknak rajzogatott. A falu felkapott íróasszonya lett.

Hasonlóan özv. **Ondrék Józsefné** íróasszony írásában is jelentek meg újabb és újabb himzési minták. Jellegzetes motívumai: stilizált margaréta, rózsza, szívalakból stilizált levélminták. Két fő formája a girlandminta és sarokminta.

Etes községben a himzések nem annyira ruhafélék díszítésére, mint inkább ünnepélyes alkalmakra használt tárgyakon fordulnak elő. (asztalterítő, dísztörülköző, párnahuzat, terítők, kenyérruha stb.) A himzéspintákban uralkodó színek: piros, kék, sárga, zöld,

Tojáshimzés.

Mint díszítő népművészet, még mindig dívik a hímestojás festése. Hímestojásfestők: özv. **Csóke Béláné**, **Ondrék Józsefné**, **Zsélyi Péterné**.

Íróeszközök az un. „lána”, tíz-tizenkét cm hosszú libatoll v. fűzfavessző, végébe egy cm-es rézcsövecske derékszögben kötve.

A festés módja: Gyertya v. méhviasszal a megfőtt hideg tojáshéjra rajzolja szabadkézzel a rögtönzött mintáit a lányával. Utána hideg festékbe mártja a tojást. Vásárolt anilin fes-

téket használnak, ritkábban vöröshagymahéjat. Sütőben, v. tűzhely szélén átmelegítik a tojást és a viaszt ronggyal letörlik. Legelterjedtebb mintáik: A tojást négy részre osztják, hosszában és két részre szelvében. A kapott részekbe írják bele a hullámvonal, pont, virág és gereblyeszerű motívumokat.

Népköltészet.

A testi munkában az izmok elfáradnak, de az agy pihent marad. A szervezet egyensúlyának helyreállításához szükséges, hogy a kihasznált szervek pihenjenek, a tétlenül maradtak pedig foglalkoztassanak.

A földműves foglalkozással kapcsolatosan létrejött esti fonók, tollfosztások, kukoricafosztások lehetővé tették a társas összejöveteleket, ahol fékjét engedik képzeletüknek, emlékeztetükbe idéznek történeteket, nótára gyűjtanak, egész lelki tárházuk megnyílik. Ez a főlelevenült szellemi élet képezi termőtalaját költészetüknek.

A dalszövegek rögtönzésből keletkeznek, ötletesek, vagy célzatosak. A jelenlevőkből kiváltott hatás a költői alkotás.

A dalszövegek hűen tükrözik a feudális és kapitalista társadalom kizsákmányolása, az elnyomást, a szenvedő nép keserves életkörülményeit.

*Búra termett idő,
Ködnevelő szellő,
De meg is vénített
Ez a pár esztendő.
Ez a pár esztendő,*

*Látom az életed
Nem nagyon gyönyörű . . .
Piros, szép orcádon
Búcsút jár a tetű,
Búcsút jár a tetű,*

Ohajaikat, kívánságaikat, dalban fejezik ki.

*Gazda leszek, telkes gazda, ha
mondom.*

*Lesz szép lovam, lesz szép pörge
kalapom.*

*Lesz szép pörge kalapomon
bokréta,*

*Ünnepnapon, vasárnapon a
babámmal*

*Úgy megyek a, úgy megyek a
templomba.*

*Házunk előtt jönnek el a huszárok,
Fáj a szívem, ha szép négy lovat
látok.*

*De még jobban daruszórú ökörré,
Akit babám legeltet a mezőbe.*

Az elkeseredés hangját szólaltatják meg a 48 utáni elnyomatás korszakában született katonadalok.

*A gyarmati nagy kaszárnya sárgára
van meszelve . . .*

*Kívül sárga, belül pedig
honvédekkel van telve.*

*Minden szemre, de zsebkendő van
takarva,*

Ki rózsáját, ki babáját siratja.

Érzelmes dalaikból ki-kicsendül a szerelem.

*Már Etesen elcsépezték a búzát
Visszafelé fújja a szél a pelyvát.*

*Visszafelé fújja a szél a kendőm,
a kendőm,*

Nem tagadom, te is voltál szeretőm.

*Ha te tudtad, hogy engemet nem
szeretsz,*

*Minek hoztál messze földről
engemet . . .*

*Hagytál volna engemet a hazámban,
Jó anyámnak leveles kapujában.*

I.

Én vagyok az öreg etesi béres,
A bakancsom a köpéstől, de fényes.
Megrakom a szekeremet ganéjjal,
Ölelem a bíró lányát az éjjel.

II.

Háztetőnkön kelepelget a gólya,
Csak kijönne a galambom egy szóra.
Ha kijönne a kapuba énhozzám,
A csillagos eget is néki lehoznám.

Etes községben jó dalos kedvű volt
Zámbó László, aki 88 éves kora dacára
még 1955-ben is dalogatótt. Az ő dalai-
ból válogattuk a fönti szemelvényeket,

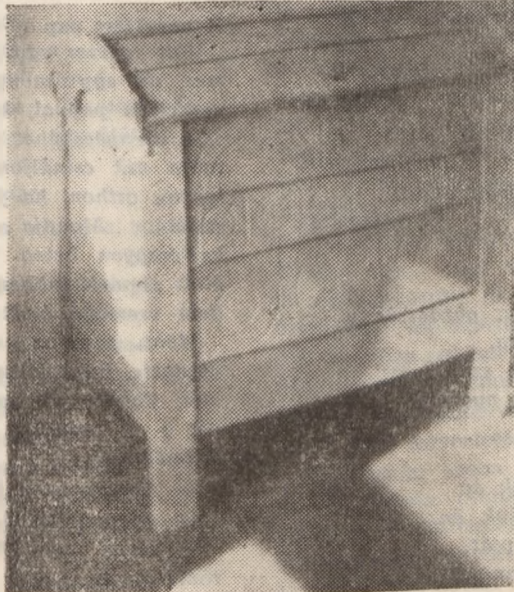
Híresek voltak az etesi dudabálok
Még az 1930—40-es évek között is meg-
rendezték, ahol etesi dudanóták is szü-
lettek. Pl:

1. Szól a duda a lagziba,
Gedó van a menyasszonyba,
Jöjj ki gedó menyasszonyból,
Fát viszek a lóca alól.

2. Hej ha lútok, nem vágok én többé
nádot
Ha vágok is, keveset, mert az
vékony kereset.

Községünkben is szokás volt rigmu-
sos köszöntőkkel fűszerezni a lako-
dalmakat. — Akadt egy-két „rigmus-
faragó” etesi szülöttekből, illetve la-
kókból. Ilyen volt **Gyurkó István**, aki
zamatos, víg rigmusaival keltett a la-
kodalmas násznépben jó kedvet, vi-
dámágot, érzelmet.

Az egymás iránti szeretet, tisztelet
csendül ki a szokásos üdvözlések, kö-
szöntők sorából, illetve hangjából,
így nem hűen tükrözik a nép érzelmvilá-
gát, az őszinteségét.

Ácsolt, faragott láda. Kb. 100 éves

Ujévre:

1. Ez újév reggelén minden jót
kívánok,
Ahová csak nézek, nyiljanak
virágok.
Még a hó felett is virág
nyiladozzon,
Dalos madár zengjen minden
rózsabokron!
Mindén szép, minden jó legyen
mindig bőven!
Szálljon áldás rátok ebben az
új évben.

Azt csicsergi egy kis fecske
Odakint a ház ereszbe . . .
Itt lakik egy kis leányka
Ingó-bingó rózsafácska.
Rózsavizet hozok néki,
Engedjétek meglocsolni.
Nem kívánok érte mást.
Csak egy szép piros tojázt.

Az újév, az újév áldást hozzon
Rátok,
Mint arany madárka szálljon be
Hozzátok.
Szálljon be örömben, édes
boldogságban,
Viruló és csodaszép illatos
rózsákkal.

Farsangoláskor:

Hej gazdasszony, gazdasszony,
Ugorj a padlásra.
Hozz egy darab szalonnát!
Hagy szúrjam a nyársra!

Húsvétkor:

2. Kicsi fiú vagyok én
Rózsavizet hordok én.
Meggérem az apját,
De jobban az anyját
Meghagyja-e locsolni
A szép, göndörhajú lányát.

Májusi köszöntő:

Hallottátok-e már hírét, Janinak
legénységét?
Fűrészeli a mályfát, hogy ne hallja
kopogását.
Felveszi a jobb vállára, viszi a
Marcsáék udvarába.
Nesze, Marcsa! — Itt a mályfa,
egész éjjel vigyázz rája.
Az ajtót az apja nyitja, az anyja a
gyertyát gyújtja.
Marcsa a kendőt keresi, a mályfára
felkötözi.

Mesék:

Az esti fonók, tollfosztás egyhangú
munkái közben megszólal egy-egy idő-
sebb mesemondó.

Meséik témáját királyok, papok és
cigányok életéből vették.

Híres etesi mesemondó volt „Béres
mamó” és Szeles Pálné, — Szemelvény-
ként közlöm Szeles Pálné egy meséjét.

A póruljárt pap

Volt egyszer egy pap. Osztán szerel-
mes lett egy menyecskebe. Összebe-
szélték a papval, hogy mikor menjen
el a menyecskehez. A menyecske nem
tudta mit csináljon, hogy az ura ne
legyen otthon, ha jön a pap. Gondolt
egyet . . . Mondja a férjének: Jaj, Jós-
ka, nagyon beteg vagyok! Cserfába
ötött almától jobban lennék! Hozzá ne-
kem cserfába ötött almát!

Ment, ment az ura. Mindenütt meg-
kérdezte, hol található cserfába ötött al-
mát. Találkozott egy „bordás” ember-
vel is. A bordát a hátán vitte zsákba
(szövőborda).

— Aggyon isten jónapot!
— Aggyon isten!
— Hová megy maga, kedves bará-
tom?
— A feleségem nagyon beteg, oszt
annak keresnék cserfába ötött almát.

— Ne menjen maga edes barátom sehová, mert nem beteg a maga felesége. Gyűjön velem vissza!

Vissza is ment az ember vele. Várták, hogy besötétedjen. Jó sötétes volt, mikor haza értek.

Azt mondja a bordás az embernek, hogy bújjon be a zsákba. Az ember úgy is csinálta. Belebújt a zsákba.

A bordás kopogtatott a menyecske-nek.

— Jó estét! Nem hálhatnék én itt meg?

— Nem lehet, nem lehet! Sehol sem lehet! Itt nem hálhat!

A bordás azt mondja: De mégis, de mégis. Én elfekszek ott a kuckóba a masina mellett. Ezt a zsákot meg majd belököm az ágy alá, ott nem zavadzál.

— No gyűjön! — szólt a menyecske.

Az asztal megterítve, telerakva étellel. Volt hús, kalács, bor, szépen oda készítve.

Akkor ment a pap.

— Jó estét Katicám!

— Adjon isten! Maga a . . . ?

— Én, Katicám, csak nyisd ki!

Szépen bement a pap. Vacsoráztak. Ettek, ittak. Akkor azt mondják:

— Énekeljünk valamit.

A menyecske elkezdte:

Elment, elment az uram, a bolond
Karafi.

Cserfából ótott almát keresnyi.

Anná isten, hogy oda veszne,

Hogy engemet a pap elvenne.

— No, most már tisztelendő úr, maga is énekeljen egyet!

Hej, Katicám, Katicám

Olyat ugrasz, mint a paripa,

Olyat fordolsz, mint a karika.

— Ó, tisztelendő úr, ez nagyon jó volt.

Az öreg bordást is megkínálták.

— Egyen, igyon már, oszt majd maga is énekel, — szól a menyecske.

— Most már maga is egy nótát, — mondja néki a pap.

— Akkor énekeljek? — kérdi a bordás.

— Énekeljen bizony.

Hozzáfgott a bordás énekelni.

Hej, bordám, bordám!

Kedves bordám!

Hasítsd a zsákot,

Üssed a papot,

Hogy sz . . . . tele a cilinderkalapot.

Az ember kiugrott a zsákból és ütötte a papot.

Szaladt, szaladt a pap, az ember meg utána.

Még most is szaladnak, ha meg nem álltak.

A szemelvények — csak elenyésző része a gyűjtött anyagnak. Céлом volt általános képet nyújtani Etés helytörténetéről, néprajzáról, népművészetéről. A községünkben végzett néprajzi és helytörténeti kutatómunka lehetővé tette, hogy megismerjük községünk lakosságának életkörülményeit: Képet ad a kizsákmányolás, az elnyomás nehéz időszakáról, ugyanakkor megmutatta azt az erőt, amely szívós harcot folytatott az elnyomás és a maradiság ellen. A kutatómunka eredményeként a község népe is megismerte a falu népművészeit, akikről eddig vagy egyáltalán nem, vagy alig lehetett hallani. Összegyűjtött és ajándékba kapott tárgyakból létesítettük a néprajzi szobát, melyben rendszerezve láthatók Etés népművészeinek munkái, valamint a helytörténet szemelvények és térképek útján való ismertetése.

A néprajzi szoba igen sokat segít az ált. iskola munkáját is, de látogatása a felnőttekben is erősíti a szülőföld, s ezzel együtt a szocialista hazára iránti szeretetet.

KERÉNYI DÁNIEL

ált. isk. ig. néprajzi gyűjtő